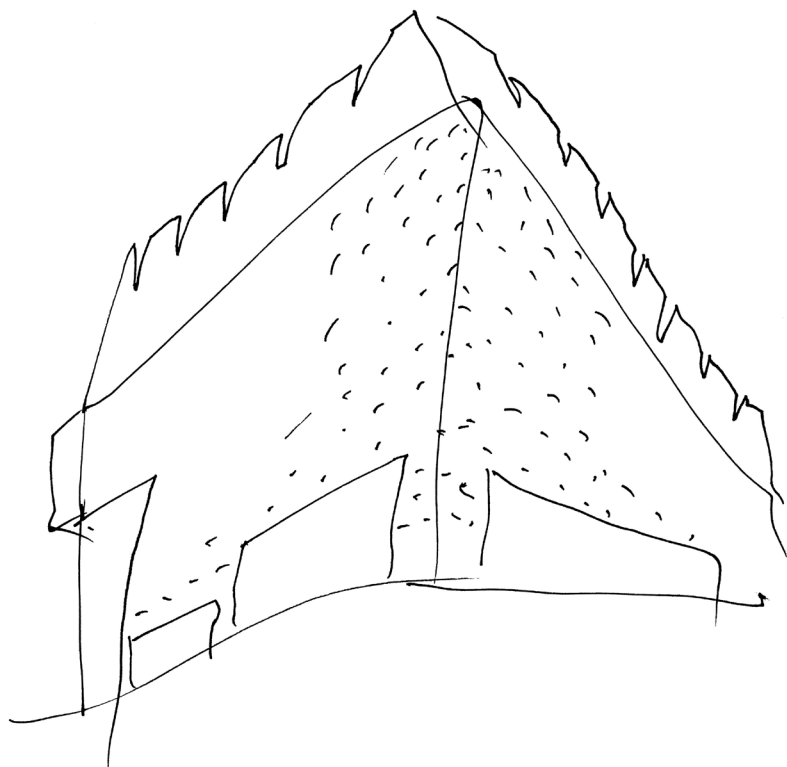

GERT WINGÅRDH
GULA FLÄCKEN
ARKITEKTENS MEMOARER

BONNIER FAKTA

TILL FAMILJEN

GULLHÖGEN

DET ÄR EN SPELSKULD. Likvida medel saknas.

7

»Kan August tänka sig ett kalkbrott?«

Min farfarsfar nickar försiktigt. Han gör pengar på gödningsämnen för jordbruk.

»Var ligger fyndigheten?«

Det var just kruxet. År 1916 ligger Skövde två dagstapper från Helsingborg.

August driver framgångsrik grosshandel med superfosfat. Kalk passar i portföljen. August är femtiosex år, förmögen, rysk vicekonsul, riddare av Vasaorden och aktiv politiker.

Det är en lång tågresa till Skövde och kalkbrottet. Vill han ha ett åtagande till?

Erik, min farfar, Augusts näst äldste son, har avlagt examen som civilingenjör vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm. Han är kemist.

»Kalk kan förädlas till cement!«

August äger även en fosfatfabrik i Riga och Erik ansvarar för den. Min farmor Svea trivs inte där. Hon är inte bekväm med det tyska språket och hon vägrar tala lettiska. Det är oroligt. Tsaren faller och Lettland blir fritt. Utlänningar möts med skepsis.

»Ska vi tillverka cement?«

Erik väcker idén.

August förstår att det är affär. Alla är medvetna om hur Kreuger skapar sin stora förmögenhet genom rationellt byggeri med armerad betong.

»Ska vi utmana det skånska monopolen och göra kalkbrottet till en cementfabrik?«

Erik och August diskuterar.

August döper om brottet till AB Gullhögens bruk. Han har sina skäl. Helt nära hittas en gul fläck. Inte kantareller utan rent guld. Sju kilo av tjugofyra karat. Två tackor och tjugosex spirallingar. Idag finns skatten i Guldtrummet på Historiska museet i Stockholm.

Gult blir Gullhögens bruks färg.

8 Åtta år efter förvärvet flyttar Erik och Svea till villa Persberg som August köpt i Våmb, en liten by på Billingens sluttning i direkt anslutning till dagbrottet där kalken utvinns.

Första dottern döps till Gull. Är det en hyllning till August, till bolaget eller till gullvivorna som växer ymnigt i trädgården?

Carl August Bo, min far, föds 1927, tre år efter flytten. Två år senare kommer lillasyster Elly.

Det är husor, chaufför och, viktigast, en trädgårdsmästare för Eriks lust till primörer. Han är svår på vit sparris.

Skövde dominerar av militären. Det finns tre regementen: pansar, terräng och kavalleri. Stambanan tillåter truppen att snabbt nå ut i landet. Det är den som Erik räknar med för distribution av cement. Traditionellt ligger fabrikerna vid vatten. Slite på Gotland, Limhamn i Skåne och Stora Vika nära Stockholm.

Det är det första av Eriks vågspel.

»Vilket blir Statens järnvägars pris?«

Säsongsflytten till Marstrand sker i juni. Väskorna klareras till slutdestination. Det är tåg till Göteborgs central. Stadsbud till ångbåten. Sedan nya bärare från kajen till det hyrda huset. Erik i säsongens första ljusa kostym. Flottan av båtar är sjösatt. Som mest kommer derar Erik sju farkoster. Här smids planer för vinterns affärer. Börskraschen öppnar möjligheter och en depression kan bara följas av högkonjunktur.

Bo bemannar så snart han förmår årorna i segelsnipan och ror runt

ön. Det är här han sommar efter sommar odlar sina nära vänner. Det är här allt ljus finns.

Erik kämpar med att få till den rätta blandningen. Cementen från Billingen är svårtyglad. Den är för mörk tycker esteter.

»De djävla arkitekterna!«

Värre är att hållfastigheten inte är den rätta. Skånska gnuggar händerna. Snart är de åter ensamma på marknaden.

»Nu har vi formeln!«

Eriks arbete lyckas. Cementen är fortfarande djupt grå, men bärigheten är den rätta eller kanske bättre. Gullhögen börjar ta marknadsandelar.

»Djävla krig!«

Erik hatar eländet i Europa. Trots byggandet av värn, bunkrar och skyddsrum sjunker volymerna av efterfrågat byggmaterial.

Bo tragglar sig igenom läroverket. Det blir tid i torn för flygspaning. Det blir nedsatt hörsel på högerörat efter skarpa skott med mausegeväret. Studentexamen sammanfaller med fred i Europa.

Fredssommaren är lycka i folkbåt. Skrovet är ljust blått. Numret i storseglet är 30. Den ligger högt i vinden. Bo äger Marstrandsfjorden.

»Var är damerna?«

9

Ulla föds två år efter Bo i Borås. Hon är en sladdis. Föräldrarna Emil och Lydia har redan tre barn. Emil är handlare. I Borås driver han dels en livsmedelsbutik och, vägg i vägg, en tobaks- och tidningshandel.

Ulla får allt ljus på sig. Hon är älskad, hyllad och omhuldad. God kristen, skötsam i skolan och enormt fnissigt fnittrig. Det tar en halvtimme till Varnumskulle med rälsbuss. Där ligger en liten röd stuga med vit veranda mot Mellsjön. Med cykel upptäcker hon världen.

Ove dyker upp när Ulla precis fyllt arton. Det blir kärlek direkt.

Dansbanan ligger en kort cykeltur bort, vid Marsjön. Ryktet säger att Alice Babs ska sjunga oannonserat.

»Gå du med dina väninnor, jag måste jobba!« Ove ger sin välsignelse.

Bo bjuder upp. Ulla svarar ja. Sedan blir allt svårt. Bo eller Ove?

Ulla ältar frågan hela livet. Ove eller Bo?

»Vad gör fröken Anderssons föräldrar?»

Svea vet redan, men frågan måste besvaras.

»De driver en välsedd livsmedelsbutik, med mycket stabil kundkrets.«

Kanske har Bo förberett Ullas svar.

Svea håller distansen. Noterar klädernas kvalitet, frisyrens komplexitet och fröken Anderssons manér. Ingen kommer längre ihåg Augusts start som enkel springpojke i en speceributik i Helsingborg. Nu har familjen Wingårdh gjort sin klassresa. Vi är snudd på adel.

Ulla har troligen aldrig någonsin blivit ifrågasatt.

10 Alla älskar hennes lust och energi. Flickskolan är full av gelikar. Flitig medelklass. Klassfrågan är aldrig påtaglig. Alla behandlas lika.

Det mörkaste minnet är från hungerkravallerna 1917. Den engelska blockaden drev Sverige till svält.

»De tog allt!«

Hungriga från alla samhällsklasser plundrar deras butik. Det är ett trauma som Ullas mor Lydia gärna berättar efter något glas. Butiken som familjen Andersson drev i Mölnlycke länsades.

»Det är det värsta som hänt!«

Ulla kanske inte direkt hatar Svea. Det är först över tid som Sveas totala likgiltighet förgiftar relationen.

»Jag hatar överklassen!« Det är ett mantra som Ulla kommer att upprepa hela livet.

Bo och Lydia hittar varandra direkt.

På villa Persberg, i Våmb, är det alltid roligast i köket. Det är där husorna hänger och skrattar. Där finns öronen som orkar lyssna till barnet Bo.

Och även i Lydias kök känner sig Bo hemma. Tillsammans blir de uppspelta, ler och skrattar och drar historier. Lydia bjuder stora famnen. Det är en plats full av växande kycklingar, nysatta aladåber och stora långkok. På vaxduken serveras kärleksfullt lagad mat och ingen konvens behövs iakttagas. Bo kan lyfta glaset utan att söka någons blick för ett bekräftande skålande.

Köpman Emil hinner Bo precis träffa innan han dör.

»Stilig man. Vi hann aldrig prata.«

Ulla och Bo förlovar sig. Ingen stor affär. En liten annons.

Bo går ut med goda betyg. Han är ingenjör, inte civilingenjör. Han börjar på ritkontoret. Erik ordnar en modern lägenhet centralt i Skövde. Ullas far dör och Lydia blir ensam.

Ulla och Bo gifter sig diskret den 13 augusti 1950. Det blir ett av ytterst få möten mellan Lydia, Svea och Erik. Natten mot den 26 april 1951 kör Bo Ulla till Falköpings barnbördshus, där jag föds. Det finns antydan till klumpfot, annars är den lille välskap.

Det görs stor sak av mitt dop. Alla är där. Det dokumenteras i bild. Förstfödde sonsonen.

SKÖVDE

- 12** **MINA TIDIGA MINNEN ÄR EN SERIE SKARPA FILMER.** De är detaljrika, fyllda av doft men bara isolerade öar utan kronologi och sammanhang.

Första kortfilmen. Yngre än två år.

»Bo!«

Jag hör redan i fallet hur Ulla skriker. Min kropp bryter igenom vattenytan. Det är en blå värld på alla sidor. Solljuset koncentreras i linjer som skiftar. Lassoöglor som växelsvis krymper och växer. Det är ett ögonblick av stillhet. Det är helt tyst under vattenytan.

Jag hinner inte dra in vatten i lungorna. Bos starka armar lyfter mig över vattenytan. Min kropp är i solen och jag triumferar i ett skrik.

»Tjooohooooo!«

Andra filmsnutten. Kanske två år fyllda.

Jag ligger mellan Ulla och Bo. Kanten av överlakanet är trippelviktt. Det är en kall rand på två centimeter som jag matar fram mot min överläpp. Jag suger på tummen och låter det svala tyget ge mig trygghet. Bo läser högt ur *Tusen och en natt*. Ulla ligger tyst. Jag känner värmen från deras kroppar. Sängen är den bästa platsen på jorden och Arabien den farligaste.

Tredje minnet. Kanske på väg mot tre år.

»Trollen kommer!«

Jag vaknar med ett skrik. Luckan till sopnedkastet står på glänt.

»Du får inte öppna den!«

Trollen i den mörka skogen på Billingen är farliga. Den vita, strålande prinsessan är omgiven av knotiga, ärriga och fula skogsvarelser. Det okända mörkret som omger det spirande livet.

John Bauer. Bo pekar på konstnärens bilder. Han kan drömma fram sagor utan att vända blad i en bok. Någon bild räcker för långa ordflöden.

»Titta på mörkret i tjärnen.«

Bo bläddrar vidare. Jag suger vidare på tummen och begrundar.

13

Fjärde återblicken. Helt säkert fyra år.

»Här är vi!«

Ulla viftar frenetiskt med sin tunna gula halsduk. Vi sitter i den vanliga viken på utsidan av Marstrandsön. Bo skuttar över klip-porna. En ledig pikétröja, långa shorts i ljus khaki och förstås sandaler med tunna läderremmar. Den slitna Zeisskikaren ligger också i ett läderfodral hängtt över axeln. Det skumpar betänkligt. Gör det ont?

»Varsågod!«

Bo överränner en modell av en segelbåt. Den har vitt skrov och höga ljusa segel. Rodret är rörligt. Det kan ställas in och styrpinnen fixeras. Ett distinkt roderutslag bör föra farkosten tillbaka. Jag vill inte släppa presenten. Jag känner kylan från blyet som tynger ner kölen. Jag vill hålla båten tätt emot mig. Den är värdefull. Underbar.

»Är den fin?«

Bo skrattar. Han har badbyxorna klara under. Han dyker elegant från klippan. Vänder kroppen på rygg och flyter lätt i den gropiga sjön.

»Sjösätt!«

Han vill att min modellbåt ska pröva havet. Han tycker det är kul.

»Vill inte.«

Jag njuter av modellens snabba linjer. Fjordens vatten är alldeles för farligt.

»Sjösätt nu!«

Ulla vill medla men hon kommer av sig. Hon byter också om till bad. Försiktigt stiger hon i havet. Halkar på blåstång och river upp benet på havstulpaner. Jag reser mig upp och närmar mig stranden. Båten får genast fart i vattnet. Rodersättningen ger en cirkel på kanske fem meter. Jag följer noggrant båten.

»Nu gippar vi!«

Bo blockerar segelbåtens färd ut på fjorden. Han lyfter upp den mot mina utsträckta händer.

14

»Pröva på insidan.«

Han menar den skyddade vattenspegeln innanför udden där vi nu badar. Jag andas ut. Det är den tredje modellen på tre veckor. Alla andra har satt kurs mot horisonten. Ingen återvänder.

Femte.

»Utrikesminister Dulles flög på måndagen till Georgia för att avlägga rapport för presidenten om Indokina, det problem som nu i särskilt hög grad tilldrar sig nationens intresse efter vicepresidents Nixons antydningar om att det kan tänkas att Förenta staterna måste ingripa där på samma sätt som i Korea.«

Den nasala rösten kommer ur de lodräta slitsarna i den stora mahognymöbeln. Radion står ofta på. Bo vill notera handeln på börserna. Näst sjörapporten, radions tråkigaste utsändningar.

Sjätte klippet. Nyss fyllda fem år.

Brasil, meu Brasil Brasileiro,

Meu mulato inzoneiro

Bo och Ulla prövar sambans danssteg. Jag flamsar runt. Alla sjunger.
Brasil!

Ulla dansar tätt mot Bo. Skinande strumpor, höga klackar och ett glas. Ulla väntar med klänningen. Hon vill inte spilla.

Jag har varit med Ulla hos sömmerskan. Jag älskar tyget. Det är fantastiskt. Det är gräddigt vitt och styvt fastän silkit behagligt. Det har ett mönster av stora blomrankor med blodröda blommor. Ulla har kråmat sig framför spegeln. Njutit av hur det ärmlösa fodralet avslutas över bysten. Tyget står alldeles fritt och bildar en yttre ram för de sköra brösten. Hon är ung, stolt och min.

Lydia är på plats som barnvakt. Bo är sen och Ulla blir lite otålig.

»Var är mitt röda läppstift?«

Det kan egentligen bara finnas på ett ställe, i badrummet.

»Vi måste gå nu!«

Bo står i dörren. Han är nöjd med sin dagkostym.

»Kom!«

Ulla vill hitta läppstiftet. Det är en fulländad matchning till klänningens röda blommor.

Jag smyger in i badrummet. Drar ut den vadderade pallen och ställer mig böjd över handfatet. Ulla kommer att bli så glad när hon får läppstift av mig!

»Vänta!«

Jag ropar till Ulla och Bo.

»Jag har det. Kom!«

I triumf tar jag saxen, sticker in den vassa spetsen i överläppen och får till ett ordentligt klipp innan det gör för ont. Det är klarrött blod som pumpar ut och inte läppstift. Blodet förstör Ullas klänning när vi rusar in på sjukhuset.

»Förlåt!«

Jag tränger mig förbi Bo och klättrar ivrigt upp för stegen framför framhjulet. Jag låter vänsterhanden glida längs den lodräta ledstången. Foten når inte riktigt upp till insteget. Bo knuffar mig uppåt. Vi delar förarsätet. Bo stänger dörren och startar motorn. Vi är fem meter över marken. Bo vrider på ratten och motorn morrar på låg växel. Den femtio ton tunga Euclid-trucken masar sig ut i dagbrottet.

Det skakar i »dumpstern« när grävskopan släpper sin last av kalksten. Det tar några skopor sedan är flaket fyllt. Bo bearbetar växellådan

och gasar. Det puffar ur avgasröret, vi är tungt lastade. Vant använder han backspegeln när vi vänder upp och tippa ner i stenkrossens lastficka.

Vi klättrar ur trucken. Mina fötter blir vita i stendammet. Ljudet växer när vi kommer in under taket i den långa hallen. Roterugnen är gigantiskt. Fem meter hög och hundrafyrtiofem meter lång. Allt rullar långsamt i gigantiska lager. Där inne smälter stenen vid ettusen fyrahundra femtio grader.

Bo förklarar, jag nickar.

I bokhyllan hemma står modeller av dagbrottets maskiner. Det är grävmaskiner, slängskopor och olika lastbilar. Magiska leksaker som Bo får i förhandlingar om köp av utrustning. Medvetet tränas Bo att förhandla. Den viktigaste leverantören är firma F L Smidth i Köpenhamn.

»Danskar förstår maskiner.«

Bo tvekar inte.

F L Smidths ingenjörsfirma grundas 1882. Första uppgiften är att bygga en cementfabrik tvärs över sundet i Limhamn. Det blir sedan flera över hela Europa. Gigantiska maskiner i stål för enorma summor. De mest moderna uppförs i det krigshärjade Tyskland.

Det går inte att skicka cement mellan olika marknader. Det är en färskvara som snabbt hårdnar i sina säckar. Det gör branschen öppen och transparent.

F L Smidth bjuder Bo på studieresor runtom i Europa. Färden börjar på Själland. Färja över Stora Bält till Fyn. Nytt tåg på Jylland, ner genom Schleswig-Holstein till Hamburg.

»Helt sönderbombat.«

Det tar ytterligare en hel dag till Paris. Det är ånglok som drar personvagnarna söderut.

»Impressionisterna. Otroligt att få se!«

Bo berättar om konst, middagar och att staden är helt oförstörd.

En annan resa går till London. Då tar han Svenska Lloyds fartyg Suecia från Londonpiren i Göteborg till Tilbury i Themsens mynning.

»Outhärdlig stad. Sönderbombad och smog. Ohälsosamt och fattigt.«

Han återvänder aldrig.

Mina dagar är i sandlådan. Jag gräver med händerna. Formar vägar. Bygger väggar. River. Bygger. Ensam och med vänner. Undersöker hur sand håller ihop med olika vattenblandningar. På kvällen somnar jag med ett pirr i fingrarna. Det är sårbart där nageln övergår i hud.

Ulla bekymrar sig över mina fingrar. Vårdar naglarna så att huden inte växer över de små vita månarna längst ner. Använder nagelfilen för att trycka tillbaka huden. Ingen nagel blir lång. Sanden nöter snabbare än nageln växer.

Bo sitter tillsammans med Ulla och diskuterar ritningarna. Jag sneglar över axeln, men förstår ingenting. Det är en arkitekt som heter Hans Erland Heineman. Han har moderna idéer.

17

Jag klättrar upp i knäet på Bo.

»Är det mitt rum?«

Jag pekar någonstans utan att riktigt mena.

»Nej, här!«

Bo förklarar.

Erik dör innan jag fyller två år. Han får en hjärnblödning på resa i Antwerpen. Han kommer hem, men dör på Karolinska. August dör innan jag fyller fyra år. Han blir nittiofem. Nu planerar Bo en ny bostad i föräldrahemmets trädgård: Nya villa Persberg.

Bo blir aldrig tydlig kring arvsfrågorna. Storasyster Gull och lillasyster Elly får säkert sina delar. Jag antar att den stora förmögenheten är efter August. Den delas sju vägar. Flera flyttar till Schweiz och någon till Monaco året efter patriarkens död. Andra titulerar sig disponenter och driver vidare Augusts olika verksamheter.

Bo är inte skuren för någon maktstrid.

August förvärvar, Erik ärver och förädlar och Bo fördärvar?

Svea flyttar till Östermalm i Stockholm. En kort tid har hon också en lägenhet i Skövde.

Ulla hänger gärna med Elly, som är jämnårig. Hon är tuff och föder fyra barn på kort tid. Cigaretten hänger alltid mellan de tunna röda läpparna. Fläckigt kattdjur över axeln och en grön Jaguar under högerfoten. Bilen tar luftsprång när hon gasar mot sommarhuset vid

Vristulven, en sjö rik på insjökräftor. Vi retar kalkoner på granngården, blir jagade och räddade.

Gull och Ulla blir aldrig nära. De har helt skilda intressen.

»Jag är inte intresserad av adelskalendern!«

Ulla avfärdar Gull totalt.

Sommaren femtiosex väljer Ulla och Bo för första gången bort att bo på Marstrand.

»Det ska bli så skönt att inte leva under tant Sveas ögon!«

Ulla strålar.

18 Svea fortsätter att tillbringa sommarmånaderna i olika hyrda lägenheter på Marstrand. Tillsammans med husa framlever hon och några äldre damer ett civiliserat liv i form av ett pärlband av bjudningar. Svea är alltid elegant i fashionabla sommarhattar och vita spetshandskar.

Vi hyr på pensionatet i Rågårdsvik på Bokenäset söder om Lysekil. Det är enkla och ljusa sommarrum. Tre gånger om dagen serveras måltider. Lunchen erbjuds också nedpackad i en korg. Vi promenerar i alla riktningar.

»Gert gick hela vägen ut till Islandsberg!«

Ulla ser till att alla får veta om min prestation. Sista biten fram till huset med fyrlampan är en krävande promenad över klippor. Resten är lättare. Totalt blir det säkert en väglös mil. Tvärs över fjorden ligger en sandstrand som lyser vit i eftermiddagssolen. Den är känd för fina ostron.

Bo hyr en kvällstur med snipa. Väl framme rakas delikatesserna fram. Bo sörplar och sölar. Ulla tar någon för syns skull. Bo hoppar från båten och simmar djärvt ut i strömmen mellan Malö och Orust. När det vill sig tar den tag i simmare och skjutsar ut dem en bra bit. Bo blir uppspelt.

»Det här är paradiset!«

Efter sommar kommer höst och en tidig vinter. Vi åker kälke i Vasaparken. Det är första gången jag verkligen ser stjärnhimlen. Känslan är att jag trillar ut. Tappar fotfästet.

En traktor med plog rensar Nils Ericssons gata från snö. Två flickor från min skola leker på snöhögen som traktorn bygger upp. Leken blir vild och en av tjejerna tappar fotfästet.

Hon dör när skopan släpper nästa lass.

Föraren ser inte flickkroppen som ligger vid snöhögens fot. Hyvelbladet kommer ner som en bila. Döden är direkt.

Det är inget som jag ser, men jag noterar ambulansen och folksamlingen. Det är första gången ett barn, en nästan jämnårig dör. Det gör ont på ett nytt sätt.

»Det mörka i snön är blod.«

Ulla pekar sammanbitet.